

Žena u romanima Nedžiba Mahfuza

Mehmed Kico

Fakultet islamskih nauka u Sarajevu

Rezime

Ravnopravnost žene u islamu je uvijek prisutno pitanje koje pažnju privlači zato što nemuslimani osporavaju brojne islamske propise koji se tiču žene kao člana porodice i društva zauzimaju visoko mjesto među pitanjima oko kojih se muslimani i nemuslimani dosta razlikuju.

U prilog dokazivanju ravnopravnosti žena u islamu uvjerljivo govori sudjelovanje nekih istaknutih muslimanki u odbrambenim bitkama. Postupci Poslanika, s. a. v. s., pokazali su da i žena u odbrani zajednice ima zadaću gotovo izjednačenu sa zadaćom muškarca.

Ukazujući na pojave u društvu koje ženu stavljaju u položaj žrtve raznih teškoća koje je egipatsko društvo prolazilo u doba tranzicije, Nedžib Mahfuz (Nağīb Maḥfūz), filozofski obrazovan i tradicijski odgajan, za njih je imao puno saosjećanja i razumijevanja.

Konzervativni dio teološke inteligencije osuđivao ga je zbog kritiziranja ekstremizma. Zbog nekonvencionalnog načina kritiziranja uvriježenih poroka arapskog društva neki ga nikad nisu prestali osuđivati.

Ključne riječi: izjednačenost žene u islamu u pravima i obavezama, žena kao ratnica, žena kao djevojka, žena kao sestra, žena kao majka, žena kao član društva.

UVOD

PITANJE RAVNOPRAVNOSTI žene u islamu veoma je značajno. Poželjno je uvijek mu poklanjati odgovarajuću pažnju, utoliko prije što nemuslimani izlažu sumnji neke odredbe islamskog vjerzakona, a posebno one koje se tiču porodice i žene kao člana društva. S intenziviranjem napada na islam, u novije vrijeme sve više prigovara se njegovim načelima. Postoje brojne ciljano pisane rasprave, a prilikom sučeljavanja stavova ravnopravnost žene zauzima istaknuto mjesto među pitanjima oko kojih se dva svjetopogleda znatno razlikuju.

U vrijeme kad se mnogi mogu uvjeriti kako evropska društva priznaju da porodica u njima doživljava krize, da joj se temelji ruše, mogu se primijetiti i usamljene pohvale pravednih spisatelja, upućene porodici u islamu, zaslugom privrženosti obavezama koje žena izvršava prema članovima porodice i pripadnicima društva.

Opravdano je očekivati da pristalice pravde i istine počnu prihvatiti ponešto od muslimanskoga porodičnog naslijeđa. To bi bila pretpostavka najdjelotvornije odbrane islamskih vrijednosti i uspostavljanja zdravih odnosa. Vjerzakonski propisi vezani za pitanje žene i porodice u islamu Božija su zapovijest. Budući da im čovjek ne može naći zamjenu, treba ih svojski braniti, saobražavajući odbranu zahtjevima vremena.

U prilog potvrđivanju ravnopravnosti žena u pravima i obavezama u islamu uvjerljivo govore primjeri sudjelovanja nekih istaknutih muslimanki u bitkama koje je muslimanska zajednica vodila u samoodbrani. Zna se da se u Bici na Uhudu borila i Nasiba bint Ka`b iz plemena Al-Mazin. Pošto je bilo potrebno čuvati Medinu iznutra, Safiyya, r. a., najstarija Poslanikova, s. a. v. s., tetka, bila je ostavljena u Medini. Međutim, čim je čula za Poslanikovo, s. a. v. s., ranjavanje, dotrčala je na Uhud. Poslanik, s. a. v. s., to nije mogao jednostavno prihvatiti pa je njenu sinu naredio da štiti majku. Postupivši tako, Poslanik, s. a. v. s., pokazao je da žena u borbi ima zadaću gotovo izjednačenu sa zadaćom muškarca.

Budući da cilj ovog rada nije suvišno dokazivanje ravnopravnosti žene s muškarcem i štice njenih prava u islamu prisutnih u sadržajima Kur'ana, navest ću samo riječi Uzvišenog Stvoritelja: "One su odjeća vaša, a vi ste njihova odjeća" (Al-Baqara, 187).

Iako nijedan istraživač dosada književni opus Nedžiba Mahfuza, o kojem je objavljeno više od 100 naučnih i kritičkih djela, nije razma-

trao primarno sa stanovišta gledanja na pitanje ravnopravnosti žene u islamu, čini se opravdanim opširno govoriti o njegovu pronicljivome detektiranju teškoća koje ženu prate u savremenim uvjetima življenja. Slično pojavi u evropskim društvima, gdje se razmetljivo govori o demokratiji i zaštiti prava žene, iza kojih se praktično provlače najokrutniji oblici izrabljivanja, u muslimanskim zajednicama, također, u vremenu svakovrsne tranzicije, kroz nevješto oponašanje evropskih uzora, žena se dovodi u položaj žrtve svih vrsta iskušenja, pa i izrabljivanja i ponižavanja. Po tome se neodoljivo čini da Nedžib Mahfuz želi upozoriti kako muslimanka najvećim iskušenjima biva izložena kad prihvati način življenja kakav prakticiraju žene u društvima za koja se neosnovano tvrdi da su uzorna u demokratičnosti i ravnopravnosti.

Djevojka u Mahfuzovim romanima

Značaj Nedžiba Mahfuzua počiva na činjenici da je dao najveći doprinos razvoju arapskog romana.¹ Pažnjom je obuhvatio sve što se tiče egipatskog društva i pojedinaca od kojih se društvo sastoji. Žena koja u sklopu njegovih preokupacija uglavnom pripada sitnoburžoaskome društvenom sloju, nadasve je djelatna a njena slika kompleksna. Ukoliko je ponekad opisivao i pripadnice viših ili nižih društvenih slojeva, nije ih zamarao glavnom ulogom. Uvijek je nastojao pažnju usredsrediti na pripadnice sitnoburžoaskog sloja, a pripadnice drugih slojeva ostavljao je na margini.

Nedžib Mahfuz dao je ženi u svome djelu veoma istaknuto mjesto, s kojeg ona nosi ulogu sudionika u životu zajednice ravnopravnu s muškarcima. Realistički opisujući nevolje kroz koje žena prolazi u društvu, nastojao je opravdanja za njene slabosti naći u vladajućim neprilikama svojstvenim životu savremenoga egipatskog društva.

Općeprisutna pojava i drugdje u svijetu jeste to da moderni književnici potječu većinom iz sitnoburžoaskog sloja, zbog toga što se prilika

¹ O romansijerskom djelu Nedžiba Mahfuzua kao iznimnoj pojavi u sklopu arapske književnosti napisana su brojna djela, a zbir doktorskih disertacija i magistarskih teza, branjenih širom svijeta, izražava se odavna trocifrenim brojem. Popis korištenih izvora prilikom pisanja ovog rada nudi naslove nekih najpotpunijih monografskih djela posvećenih velikom književniku, a i potpisnik ovih redova s ponosom ističe da je autor jedne takve monografije objavljene kod nas (*Pogled u život i djelo Nedžiba Mahfuzua*, Fakultet islamskih nauka, El-Kalem, Sarajevo, 2006).

za obrazovanje i društveni uspon, kao nešto presudno u radikalnom mijenjanju načina života, drugima ne pokazuje s presudnošću s kakvom se pokazuje njegovim pripadnicima. Zato je sasvim prirodna pojava što se književnost koristi kao način da se sitnoburžoaski društveni sloj izrazi sa svojim osjećanjima, prilikama, vrlinama, porocima i stremljenjima. Nosioi obnoviteljske misli u nauci i umjetnosti i drugdje u svijetu bili su, uglavnom, iz sitnoburžoaskog sloja.

Ako je obilježje romanopisca u romantizmu bio parcijalan pogled na globalna zbivanja i ličnosti oko sebe, vidljiva osobina romanopisca u realizmu jeste sveobuhvatno posmatranje pojedinosti. Zato se u njihovim djelima žena može vidjeti kao prisutnija, sraslija sa stvarnošću, aktivno uključena u sva važna zbivanja u društvu. To pokazuju svi važniji ženski likovi iz romana Nedžiba Mahfuza, počevši od onih iz najranije realističke faze pa do najzrelijeg doba filozofskog portretiranja i kritiziranja.

Kroz druženje s djelima Nedžiba Mahfuza čitalac može poniknuti u mnoge naravi ljudskih patnji. Kao pisca iznjedrilo ga je vrijeme u kojem je društvo prolazilo kroz teške krize. Posebno uvjerljivo bilježio je ono što ne bilježi historija a pruža najpotpuniju sliku o društvu. U pogledu portretiranja sloja kojem pripada, Nedžib Mahfuz dosta sliči Balzaku (Balzacu) (1799–1850), koji je bio vjeran zapisivač zbivanja u francuskom društvu i bilježio “svaki pokret, svako začinjanje misli, svaki otkucaj srca”.² Slično njemu, koji je francusko društvo portretirao u iznimno velikom ciklusu romana obuhvaćenih zajedničkim nazivom *Ljudska komedija*,³ ista povezanost može se prepoznati i u odnosu Nedžiba Mahfuza prema Egiptu, po tome što se događanja u Egiptu pouzdano mogu spoznati i na osnovama njegova djela.

Umjetničko djelo Nedžiba Mahfuza nesumnjivo će ostati važan izvor u proučavanju egipatskog društva, sa svim njegovim problemima, preokupacijama i stremljenjima, upravo onako kao što se Balzakova djela mogu pribrojati temeljnim izvorima podataka o francuskom društvu iz

² Taha Wadi, *Nağib Maħfuz amiru r-riwayati l-`arabiyyati*, Daru l-ma`arifi, Kairo, 2006., str. 34.

³ Friedrich Engels, npr., tvrdi da se i pitanja vezana uz ekonomiju u Balzakovim romanima opisuju uvjerljivije nego u djelima historičara i ekonomista (Prema: `Abdu l-`Azim Anis, *Fi l-laqaḡati l-misriyyati*, Kairo, b. g. i., str. 194.

XIX. stoljeća.⁴ Nedžib Mahfuz, također, portretiranju društva posvetio je veoma bogat ciklus romana, a osnovna razlika između Balzaka i njega sastoji se u tome što je Balzak portretirao sve slojeve društva iz svog vremena, dok je Mahfuz najveću pažnju posvećivao pripadnicima sitnoburžoaskog sloja i zbivanjima vezanim uz njih.

Budući da se romansijerski opus Nedžiba Mahfuza, prema prevladajućim ocjenama, može dijeliti u različite etape, nije teško primijetiti da žena u krugu junaka njegovih romana ima vremenski različit značaj i mjesto. U opusu iz prve, historijske faze (rane pedesete godine), kojoj pripadaju romani *Poigravanje sa sudbinom* (*`Abdu l-aqdari*), *Radobis* (*Radubis*) i *Bitka za Tebu* (*Kifahu Tiba*), gdje pisac osvjetljava karakterna obilježja vladara, despotizam i borbu za samostalnost, žena je kao dio društva gotovo neprimjetna. U opusu iz faze kritičkog realizma (kasne pedesete), kojoj pripadaju romani *Novi Kairo* (*Al-Qahiratu l-`adidatu*), *Kvart Han al-Halili* (*Kan al-Kalili*), *Tijesni sokak* (*Az-Zuqaqu l-midaqqu*), *Početak i kraj* (*Bidayatun wa nihayatun*) i *Fatamorgana* (*As-Sarabu*), žena je zastupljena kao dio sitnoburžoaskog sloja koji se izlaže razornom djelovanju nevolja i kriza. U opusu iz treće faze, koja se može poistovjetiti s piščevim faktorgrafskim realizmom u opisivanju društva (rane šezdesete), gdje se mogu svrstati romani *Dvorac želja* (*Qasru š-šawqi*) i *Šećerana* (*As-Sukariyyatu*), koji zajedno s romanom *Put između dva dvorca* (*Bayna l-qasrayni*) čine trilogiju, žena dobija još veću odgovornost, zapravo tešku ulogu glavnog oslonca porodice i aktivnog člana društva.⁵ U sklopu opusa iz četvrte faze, koju neki posmatrači kvalificiraju kao vrijeme piščeva filozofskog realizma u opisivanju (sedamdesete godine), gdje se ubrajaju romani *Sinovi naše mahale* (*Awladu harratina*), *Lopov i*

⁴ Raġa' an-Naqaš, *Fi hubbi Naġib Mahfuz*, Daru š-šuruqi, Kairo, 1995, str. 73.

⁵ Za razliku od većine drugih realističkih romana, u kojima portretira društvo u jednome vremenskom isječku, Nedžib Mahfuz u trilogiji prati zbivanja vezana uz pripadnike iste porodice kroz nekoliko generacija u nizu. Dok mu se druga djela mogu kvalificirati kao novele, koje u predmetu imaju mali broj junaka ili događaja, romani iz trilogije obuhvataju skupove likova i nizove događanja. U vezi s temeljnim obilježjima savremenog romana, Mahfuz je upozorio da moderno doba i dinamična zbivanja u njemu nisu podobna za opisivanje svojstveno romanu, da im više pogoduje forma priče ili dijaloške proze. Roman može tretirati zbivanja i ličnosti u jednome stabilnom vremenu, a društvo izloženo stalnim promjenama može biti cjelishodno opisano formom dijaloške priče ili kratke pripovijetke (vidjeti: Raġa' Naqaš, "Liqa'un ma`a Naġib Mahfuz", *Al-Musawwiru*, br. 300, novembar 1968).

psi (Al-Lissu wa l-kilabu), Prepelica i jesen (As-Samanu wa l-karifu), Put (At-Tariqu), Progonjeni nasrtljivac (Aš-Šahharu), Razgovori na Nilu (Larlaratun fawqa n-Nili) i Pansion Miramar (Miramaru), kroz opise pojedinaca pisac govori o tipovima ličnosti, njihovih psiholoških stanja i naravi.⁶

U romanima iz faze kritičkog realizma junaci dijele sudbinu miliona sunarodnika istoga društvenog sloja, a krize doživljavaju i na njih reagiraju fizički ili verbalno. Kao heroine, žene se kreću tokovima usmjerenim uporedo s tokovima stvarnosti koja više ističe ulogu muškarca. Muškarci na žene gladaju iz svog ugla posmatranja i razmišljanja, zauzetog na iskustvima iz binarne suprotstavljenosti pojava u svijetu iz okruženja, kao što su duhovnost naspram svjetovnosti, moralne naspram materijalnih vrijednosti, požrtvovanost naspram sebičnosti, itd. Budući da je to bilo vrijeme najživljeg povoda za socijalističkim naučavanjima širenim u Evropi, na ženu se u Egiptu počelo gledati izvan patrijarhalnih okvira u kojima ona samo prati muškarca na njegovu životnom putu podižući potomstvo.

Pisac to veoma uvjerljivo pokazuje na primjeru razgovora grupe studenata apsolenata iz romana *Novi Kairo*: Me'mun Ridvan, teološki obrazovan mladić, Ali Taha privržen socijalističkim idejama, te Mahdžub Abduda'im, opčinjen materijalnim dobrima, svome kolegi Ahmedu Bediru, budućem novinaru, na pitanje šta misle o ženi, odgovaraju svako na sebi svojstven način. Dok idu i razgovor vode o djevojkama, Me'mun Ridvan tvrdi da momci nemaju o čemu razgovarati osim o djevojkama, a "žena je sigurnost na ovom svijetu i utrt put do sreće na budućem svijetu". Nadovezujući se na njegovu tvrdnju, Ali Taha kaže da su "momak i djevojka dvije polovine koje se od iskona uzajamno traže", a žena je temelj društva i zaslužuje "potpunu ravnopravnost u pravima i obavezama". Mahdžub Abduda'im upliće se upadicom da trebaju postojati posebni dani rezervirani za žene. U njegovu viđenju, žena je "sigurnosni ventil na parnom kotlu". Nakon što su se svi glasno nasmijali, budućí novinar, Ahmed Bedir, upitan šta misli o istome, dosjetljivo odgovara, da je novinarovo da "sluša a ne da govori, pogotovo u tako osjetljivo vrijeme".⁷

⁶ O fazama realističkog opisivanja u književnom razvoju Nedžiba Mahfuza, vidjeti: T. Wadi, op. cit., str. 35–38.

⁷ Nağib Mahfuz, *Al-Qahiratu l-ğadidatu*, Kairo, str. 7–8.

Gotovo s istom mjerom razlikuju se stavovi o djevojci kod dva brata iz romana *Kvart Han al-Halili*, starijega Akifa Ahmeda, odgajanog u okvirima uzusa tradicije koja ženu shvata kao stub porodice i ravnopravnog člana društva na jednoj strani, te mlađeg, Rašida Ahmeda, koji, povodeći se za psihoanalitičkim naučavanjem o “libidu”, usvojenim kroz školovanje na univerzitetu, ženu posmatra kao predmet uživanja i partnera u igri i zabavi.

Kako god je pisac u ovom ciklusu bio vođen binarizmom vezanim uz uopćeno gledanje na mjesto žene u društvu, tako je na osnovama binarizma i tipove djevojaka portretirao s obzirom na njihovu stалеšku pripadnost koja je presudno vršila utjecaj na njihov odgoj. U romanu *Novi Kairo* siromašnu, posrnulu Ihsan(u) Šehata prikazuje suprotstavljajući je Tehiji Hamdis, predstavnici aristokratskoga sloja, kćerci visokoga državnog činovnika; u romanu *Tijesni sokak*, nezaštićenu Hamidu, neutvrđenog porijekla, suprotstavlja odmjerenoj Neval(i) iz romana *Kvart Han al-Halili*, predstavnici sitnoburžoaskog sloja, djevojci koju roditeljska briga i opreznost usmjeravaju u poželjnom odgajanju; u romanu *Početak i kraj* Nefisu, djevojku lišenu ljepote, imovine i roditeljske zaštite, suprotstavlja plemenitoj kćerki ministra Ahmed-bega Jusrija, kojoj je, u statusnom blagostanju, suvišno i označavanje vlastitim imenom.

Različiti karakteri žena

Dublje pronicanje u djelo Nedžiba Mahfuza otkriva da raznovrsnost karakternih obilježja žena koje se pojavljuju i romanima čini jedan cjelovit leksikon ženskih likova, kao što su ponizna žena, rapusnica, nepismena sluškinja, obrazovana službenica itd. Prilikom suočavanja s tim, zadivljuje činjenica da pisac sve tipove njihovih karaktera znalački portretira, s jednakom preciznošću, istovjetnim saosjećanjem i jednakim razumijevanjem. Takav piščev odnos proizlazi iz širokoga gledanja na sve iz okruženja i dobrog poznavanja ljudske naravi i vladajućih društvenih prilika. U svakom liku pisac je pronalazio nešto što sličí dosijeju, što mu “čuva karakternu obilježja”.⁸

Ako u dodir dolazi i s osobama čije osobine i ponašanje ne odobrava, on ih u osvrtima uglavnom stavlja u drugi plan. Zato se čini da slabosti

⁸ Ğamal Gaytani, Nađib Mahfuz yatarakkaru, Bejrut, 1980, str. 19.

nekih junakinja nedovoljno kritizira, da ih gotovo brani. Kada nekoj ženi za nešto prigovara, on je ne optužuje, već savjetuje; ne prezire je, već pokazuje razumijevanje za nju.⁹

Odnos prema ženskim likovima pisac ne zasniva primarno na karakternim obilježjima, već im osobine markira da bi odgonetao razinu krivice ili zasluga društva za njihove poroke ili vrline. Tek posmatrana u tom svjetlu, može se ispravno shvatiti posrnutost Nefise iz *Početka i kraja*, nesumnjive žrtve iznimno teških životnih uvjeta koji su je odveli na krivi put, kojima se, uz temeljnu odgovornost brata oficira, može pripisati krivica za njenu posrnutost.

Nefisi, Ihsan(i) Šehata i Hamidi veze s mladićima okončavaju se moralnim padom uzrokovanim okrutnošću uvjeta u kojima žive kao pripadnice društva u tranziciji. Uprkos gotovo istom zaljubljanju u pogrešnu osobu, sreću da posljedice pogrešnog zaljubljanja otklone u nešto boljim statusnim uvjetima i mladost idilično zaključe bračnom vezom, imaju Neval(a) iz *Kvarta Han al-Halili* i Behija iz *Početka i kraja*. Predstavnicu djevojačke populacije iz aristokratskog staleža, kćerka ministra Ahmed-bega Jusrija, okružena udobnošću i raskošima prelijepa vile sred cvjetne bašče, ne zna za zemaljske ljudske brige, već se samo treba pridržavati planova koje za nju uređuju naklonjeno joj društvo i porodica.

U opusu Nedžiba Mahfuz, žena je kao majka započinjala s neznatnom ulogom u romanu *Kvart Han al-halili*, da bi evoluirala u ličnost sve važniju u društvu, što se vidi iz romana *Početak i kraj*, te u ciklusu romana iz trilogije. Odraze pune ravnopravnosti s muškarcima u društvu žena kod Nedžiba Mahfuz nalazi tek u djelima iz poznijega stvaralačkog doba, kao što su romani *Ogledala (Al-Maraya)*, *Ljubav na kiši (Al-Hubbu tahta l-matari)*, *Poštovani gospodin (Hadratu l-muhtarami)* i dr. Žene protagonistice važnijih uloga tu nisu članice porodice kao osnovne ćelije društva, već sasvim samostalne. Kao "emancipirane" djevojke ili gospođe koje imaju istaknutu ulogu u društvenom životu, vode život na način kako one misle da ga trebaju voditi, ne potčinjavajući se nadmoćnosti muškaraca i zahtjevima vladajućih moralnih uzusa.

Odluku da žene portretira s razumijevanjem Nedžibu Mahfuzu podržavale su i specifične vladajuće prilike, nastale nakon propasti

⁹ Vidjeti: Nağib Mahfuz, *Watani Misru – hiwaratun ma`a Muhammad Salmawi*, Daru š-šuruqi, Kairo, 1997, str. 79.

jednoga i rađanja drugog modela društvenog života, jer između pada i podizanja teče vrijeme sporog oporavka. Tokom razdoblja oporavka, počinje i razdoblje “snalaženja” u kojem su neizbježne brojne žrtve, a žrtva tegobnog snalaženja bila je u Egiptu jedna cjelokupna *generacija razočaranih (al-ḡilu l-ka'ibu)*. Radilo se o generaciji koja nikakvo dobro iz starog sistema nije zapamtila, budući da je živjela u vrijeme njegova propadanja, a ni prednosti novog društva nije dočekala jer je još uvijek uvjerljivo trpjela radikalne promjene. Zato junaci iz tog razdoblja žele mijenjati svijet, iako su lišeni svih sredstava. To su popratna obilježja generacija u tranziciji koje su se spremne žrtvovati da bi razorile konvencionalna znamenja i tradicijsko naslijeđe, nepromišljeno se upuštajući u doživljavanje novih iskustava, kako bi ostvarili uravnoteženost nedefiniranih htijenja i neprepoznatih mogućnosti.

Ipak, Nedžib Mahfuz, ne odriče se svake nade. Romani *Sinovi naše mahale* i *Putovanje Ibn Fatume (Rihlatu Ibn Fattuma)* uvjeravaju da u njegovoj viziji znanje i spoznaja mogu svijet uvesti u bolju i sretniju budućnost. Zato je on, iako do grla zagazio u sadašnjost, uvijek gledao s velikim očekivanjima u budućnost.¹⁰

Zaključak

Prema ocjenama većine istraživača, Nedžib Mahfuz pisac je sitne buržoazije. Takve ocjene najuvjerljivije se dobijaju na osnovu opisa iznesenih u romanima iz trilogije. Međutim, takve ocjene nisu sasvim pouzdane i ne daju se primijeniti na cjelokupan književni opus jer u njegovim djelima ima junaka iz svih slojeva savremenoga egipatskog društva. Istaknuta su i mišljenja da je Nedžib Mahfuz, po suptilnoj analizi socijalnih, duhovnih i moralnih gibanja u egipatskom društvu, dostojan upoređivanja s Balzacom (Honoré de Balzac), ali, sudeći prema nepreglednoj galeriji likova u njegovu djelu, uzimanih iz svih slojeva društva: čuvara, činovnika, trgovaca, advokata, profesora, milionera, zločinaca, prostitutki, prosjaka, on je prema našem utisku najsličniji Viktoru Igou (Victoru Hugou).

Nedžib Mahfuz portretirao je sitnoburžoaski sloj u cijelosti, zahvatajući sve prateće krize koje su njegovi pripadnici prolazili dok

¹⁰ Gali Šukri, *Nađib Mahfuz – Mina l-Ġamaliyyati ila Nubal*, Al-Haya'tu l-`ammatu li l-isti`lamati, Kairo, 1988.

su se izlagali udarima raznovrsnih promjena. Sve pojave opisivao je s odlukom da oštro kritizira slabosti društva i njihove uzroke.

Iako se čini da su padovi pripadnika sitnoburžoaskog sloja, generirani okrutnošću okolnosti s kojima se suočavaju u svakodnevnom životu, apsolutno neizbježni i predvidivi, to ne dovodi u pitanje umjetničku vrijednost piščeva djela, kako sa stanovišta dosljednosti u portretiranju, tako ni u pogledu osobenog nastojanja junaka da prevladaju nevolje.

Konzervativni dio teološke inteligencije Nedžiba Mahfuza osuđivao je zbog kritiziranja ekstremizma. Sa svojim praznovjerjem i isključivošću, neki su ga, samo zbog nekonvencionalnog načina kritiziranja mahom konvencionalnih poroka savremenog društva, zadugo osuđivali.

Osude su bile bespoštedne uprkos piščevu afirmativnom odnosu prema nastojanjima Egipta da se uključi u savremene tokove svjetske kulturne i ekonomske razmjene. Iako to Mahfuza nobelovca nije koštalo bojkota čitalačke publike, ipak ukazuje na činjenice da kod jednog dijela javnosti nije bio svesrdno prihvaćen. To se posebno uvjerljivo potvrđuje time što mu je roman *Sinovi naše mahale*, objavljen u Bejrutu, još uvijek zabranjen u prodaji, i to ne samo u Egiptu, već i u nekim drugim arapskim zemljama ■

Literatura

- ‘Annānī (al-), Salwā: Nağīb Maḥfūz – amīru r-riwāyati l- ‘arabiyati, Maktabatu d-dāri l- ‘arabiyati li l-kuttābi, Kairo, 2002.
- ‘Annānī (al-), Salwā: Nağīb Maḥfūz – liqā’ātun wa ḥiwārūtun, Ad-Dāru l-mišriyyatu l-lubnāniyyatu, Kairo, 2006.
- Awad, Ramses: **Introduction for The Begining and the End** (English translation of novel of Naguib Mahfouz *Bidaya wa nihaya*), By The American University in Cairo, Fifth printing, 1989.
- Enany (al-), Rasheed: **Translator’s Introduction for Respected Sir** (engleski prijevod romana *Hadratu al-muhtaram*), By The American University in Cairo, Third printing, 1989.
- Ġayṭāni, Ġamāl: Nağīb Maḥfūz yataḍakkaru, Bejrut, 1980.
- Grozdanić, Sulejman: **Nedžib Mahfuz i njegova Trilogija**, Pogovor uz prijevod Mahfuzovog romana *Bayna l-qasrayni* (Put između dva dvorca), Svjetlost, Sarajevo, 1990.
- Ġūlan, Faṭḥu l-Lāh: **Rūḥu l-ğihādi wa ḥaqīqatuhu fi l-islāmi**, Prijevod s turskog na arapski: Ihsān Qāsim aš-Šāliḥī, b. g. i. Kairo
- Ḥalīl, ‘Abdu n-Nūr: **Nağību l-fanni s-sābi ‘i**, *Al-Hilālu*, 12, Poseban tematski broj, Kairo, decembar 2005, str. 182–189.

- ‘Īd, ‘Abdu l-Ḥalīm: **Nağīb Maḥfūz – rasā’iluhu bayna falsafati l-wuğūdi wa drāmāš-šaḥṣiyyati**, Ad-Dāru l-miṣriyyatu l-lubnāniyyatu, Kairo, 2006.
- ‘Īd, Ḥusayn: **Nağīb Maḥfūz – riḥlatu l-mawti fi adabihi**, Ad-Dāru l-miṣriyyatu l-lubnāniyyatu, Kairo, 2006.
- **Islāmu (al-) wa ḥuqūqu l-mar’ati**, Iṣrāf: Ğa’far ‘Abdu s-Salām, Rābiṭatu l-ğāmi’ati l-islāmiyyati, Kairo, 2004.
- Kico, Mehmed: Nedžib Mahfuz i odbrana književnog jezika, **Zbornik radova Fakulteta islamskih nauka**, br. 10, Sarajevo, 2005, str. 333–352.
- Kico, Mehmed: **Pogled u život i djelo Nedžiba Mahfuza**, Fakultet islamskih nauka, El-Kalem, Sarajevo, 2006.
- Maḥfūz, Nağīb, **Waṭanī Miṣru – ḥiwārātun ma’a Muḥammad Salmāwī**, Dāru aš-šurūqi, Kairo, 1997.
- Milić, Svetlana: Povodom prevoda romana Nedžiba Mahfuza na srpskohrvatski jezik, **Prilozi za orijentalnu filologiju**, br. XXIX, Orijentalni institut, Sarajevo, 1990.
- Mursi, Saad el-Din, **Introduction for Wedding Song** (English translation of novel Naguib Mahfouz’s **Afrah al-qubba**), By The American University in Cairo, Fifth printing, 1989.
- Naqqāš (an-), Rağā’: **Fī ḥubbi Nağīb Maḥfūz**, Dāru š-šurūqi, Kairo, 1995.
- Naqqāš (an-), Rağā’: **Nağīb Maḥfūz**, Markazu Al-Ahrāmi li t-tarğamati wa n-našri, b. g. i. Kairo
- Qarnī, ‘Izzat: **Fi ‘lu l-ibdā’i l-fanniyyi ‘inda Nağīb Maḥfūz**, Kairo, 2005.
- Šāfi ‘ī (aš-), Šarif: **Nağīb Maḥfūz fi riwāyātihi bayna l-wāqī’i wa l-ibdā’i**, Ad-Dāru l-miṣriyyatu l-lubnāniyyatu, Kairo, 2006.
- Šukri, Gali: **Nağīb Maḥfūz – Mina l-Ğamāliyyati ilā Nūbal**, Al-Haya’tu l-‘āmmatu li l-isti’lāmāti, Kairo, 1988.
- Turķī (at-), ‘Abdu l-Lāh ibn ‘Abdu l-Muḥsin: Uvodna riječ uz zbornik članaka **Al-Islāmu wa ḥuqūqu l-mar’ati**, Rābiṭatu l-ğāmi’ati l-islāmiyyati, Kairo, 2004.
- Wādī, Ṭāha: **Nağīb Maḥfūz – amīru r-riwāyati l-‘arabiyyati**, Dāru l-ma’ārifi, Kairo, 2006.

WOMAN IN THE NOVELS OF NAGUIB MAHFOUZ

Mehmed Kico

Summary

The equality of women in Islam is a perennial question attracting attention due to the fact that non-Muslims contest numerous Islamic regulations related to women as members of family and society. This issue is among the issues that bear the greatest differences between Muslims and non-Muslims.

One of the convincing arguments of equality of women in Islam is the participation of some renowned Muslim women in defense battles. The actions of the Prophet, peace be upon him, have shown that women have an almost equal task to the one of men when it comes to defense.

By pointing to social phenomena that put women in the position of a victim of various difficulties faced by the Egyptian society in the transition period, Naguib Mahfouz, who received philosophic and traditional education, had full compassion and understanding for them.

The conservative part of theological intelligentsia judged him because of his critic of extremism. Due to an unconventional manner of criticizing the engrained vices of the Arabian society, some of them never stopped judging him.

(Translated by author)